Centralitet, centralort och centralplats

– diskursens förgreningar

Jes Wienberg

Centrality, Central Location, and Central Place – the branching of the discourse. This article is an investigation into two central concepts in the study of landscapes and urbanization, namely central location ("centralort") and central place ("centralplats"). The travel of these concepts is followed within geography, history and archaeology, from the 1930s and 1940s in Germany, to the study of medieval urbanization in Sweden in the 1970s and by way of United Kingdom from the 1960s to the study of Iron Age settlements in Scandinavia in the 1980s and 1990s. The concepts are located within their theoretical and political context, as also critique and present day attempts to escape the concept of a hierarchical centrality is discussed. Finally, it is put forward, that the current trend of "High Definition Archaeology" is supplemented with more so called "Low Definition Archaeology" using the Big Data from contract archaeology and detector finds to create a more a differentiated total overview of settlements.

Centrala perspektiv

Vår blick på omvärlden präglas av centralitet, där iakttagelser utgår från eller slutar i en central punkt. Blicken riktas uppåt eller nedåt, utåt eller inåt, och punkten där linjerna möts tilläggs en särskild betydelse. Också studien av forntida landskap präglas av det centrala perspektivet, där uppmärksamheten dras till centrala orter och centrala platser. Med det centrala perspektivet följer ett hierarkiskt tänkande. Några centra, punkter, orter eller platser upplevs således som mer centrala än andra, har en högre rang eller är mer betydelsefulla än andra, och det kan finnas ett vertikalt eller horisontalt system av dominans och beroende.

Centralitet och central är avledda av det latinska ordet ”centrum” med

Downloaded by 216.73.217.143 2026-11-04 08:39:28

ursprung i grekiskan ”kentron” med betydelsen spets eller mittpunkt (www.saob.se). Centralitet som ett perspektiv, ett sätt att betrakta världen, dyker upp i otaliga sammanhang, där centrum förutsätter en motsättning i form av en periferi, av grekiskan ”periphereia”, av ”peripheres”, det som omger något (www.saob.se).

I matematiken är centrum således mittpunkt i en geometrisk figur. Centralperspektivet, uppfunnet under renässansen, blir ett abstrakt sätt att visa världen. Från samma tid är astronomins heliocentriska system, som placerade solen i centrum. I atomfysikens modell är atomkärnan centrum i ett system med kretsande elektroner. Idag vet vi, att universum började med ”Big Bang” från en förtätad punkt, och att ett svart hål är centrum i Vintergatan. I Kina, Mittens rike, kretsade universum och världen kring kejsaren med residenset centralt placerat i Beijing. Och i ett antropocentriskt perspektiv är människan satt i centrum.

Den centrala frågan i denna undersökning är en konkret förvåning över, att det inom historia och arkeologi opereras med två olika, men snarlika, begrepp för centralitet i landskapet. Hur kan det komma sig?

Det centrala perspektivet med begreppen centralort och centralplats skall nu följas inom geografi, historia och arkeologi, från 1930- och 40-talets Tyskland till studiet av den medeltida urbaniseringen i Sverige på 1970-talet och via Storbritannien på 1960-talet till studiet av järnålderns bebyggelser i Skandinavien på 1980- och 90-talen. Perspektivet och begreppen skall placeras i sin teoretiska och politiska kontext, liksom kritik och aktuella försök till icke-centrala perspektiv kommer att diskuteras.

Centralort och centralplats

Begreppen centralort och centralplats kan knytas till två oftast skilda diskurser kring studiet av det förflutna. På den ena sidan finns historiker och historiska arkeologer, som använder begreppet centralort och blickar bakåt till ursprunget för den medeltida urbaniseringen. Och på den andra sidan finns förhistoriska arkeologer, som använder begreppet centralplats och blickar framåt från järnåldern mot medeltidens städer. Begreppen kommer således att representera två akademiska diskurser, där möts och överlappar varandra i vikingatiden.

Omedelbart tycks närvaron av skriftliga källor således definierande för valet av begrepp. Där det finns skriftliga källor har vi centralorter, och där de saknas, har vi centralplatser. Centralorter blir således främst ett medeltida fenomen, medan centralplatser övervägande är något som förekom under järnåldern.

Kustnära reglerade bebyggelser från vikingatiden, där det finns skriftliga källor, som Hedeby i norra Tyskland, Ribe på Jylland, Birka i Mälaren och Kaupang i Vestfold förblir vanligtvis handelsplatser, på

Downloaded by 216.73.217.143 2026-11-04 08:39:28

Figur 1. Vägen till Uppåkra utanför Lund. Foto: Jes Wienberg, september 2019.

latin ”emporium” eller på engelska ”ports of trade”. Inlandsplatser som är kända från skriftliga källor såsom Jelling på Jylland, Lejre på Själland och Gamla Uppsala i Uppland benämns kungsgårdar eller residens. Dankirke på Jylland, Gudme på Fyn, Tissø på Själland, Sorte Muld på Bornholm, Uppåkra i Skåne (fig. 1), Slöinge i Halland och inte minst Helgö i Uppland, bebyggelser från järnåldern påfallande rika på fynd fast utan skriftliga källor, där famlar man däremot efter begrepp, men kommer så småningom fram till ordet centralplats.

Teoretiskt och metodiskt finns det emellertid stora likheter i sättet att analysera bebyggelserna, deras landskap eller omland oavsett om de kallas centralorter eller centralplatser. I båda fallen används uppsättningar av kriterier. Centralorten karakteriseras exempelvis som en tätort med centrala funktioner och rättsligt-administrativt avgränsad (jfr Andersson 1973, s. 25; nytryck 2017a, s. 17). Och centralplatsen kan karakteriseras utifrån arkeologiska fynd, anläggning, placering, ortnamn och eventuell kontinuitet (jfr Fabech & Ringtved 1995, s. fig. 7).

Men hur blev det så, att historiker och historiska arkeologer använder begreppet centralort om medeltida städer, medan (förhistoriska) arkeologer använder begreppet centralplats om bebyggelser från järnåldern, när båda begreppen har samma ursprung, nämligen en avhandling från Erlangen i Tyskland?

Downloaded by 216.73.217.143 2026-11-04 08:39:28

Walter Christaller och centralortsteorin

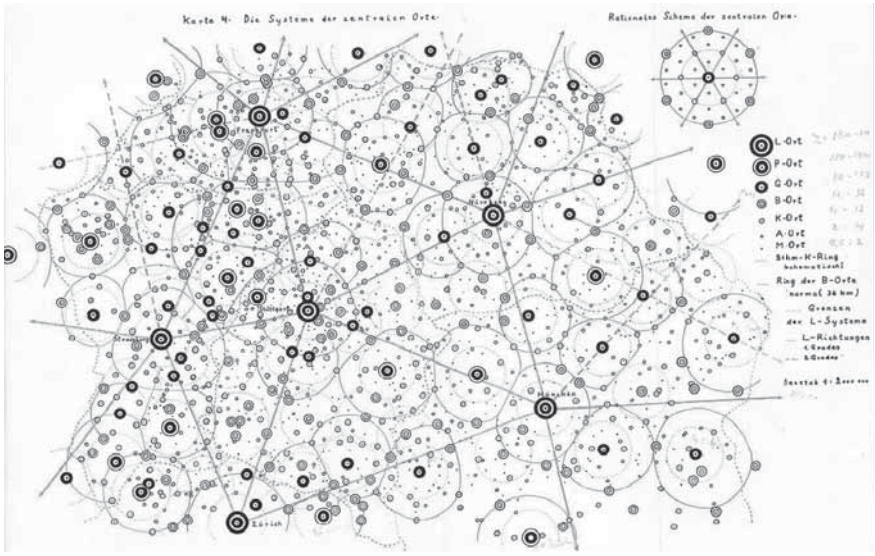
Ursprunget för begreppen centralort och centralplats är geografen Walter Christallers avhandling *Die zentralen Orte in Süddeutschland* (disputation 1932; tryckt 1933). Christaller beskrev här centralitet som den relativa betydelsen av platser i förhållande till ett omland. Centralorter var platser, där olika funktioner var koncentrerade. Han utvecklade dels en teori för hur orterna var lokaliserade optimalt i ett ekonomiskt landskap, dels metoder för att empiriskt studera detta. Systemet kunde förklara städernas storlek, antal och fördelning. Det blir ett hierarkiskt system med tre nivåer: få mycket stora centralorter med ett mycket rikt utbud och mycket omfattande omland, färre större centralorter med ett rikt utbud och stort omland och slutligen många små orter med ett begränsat utbud och litet omland (fig. 2). Centralorten bestäms av dess ekonomiska aktivitet och nivån av hur stort omland den kan dominera.

Christaller hade, då han disputerade 40 år gammal, ingen självskriven plats inom akademin, men fick istället arbete under kriget 1940–45 som geograf för SS med ”Generalplan Ost” vid Heinrich Himmlers ämbete, RKFDV, ”Reichskommissariat für die Festigung Deutschen Volktums” (Rikskommissarie för befästandet av den tyska folkstammen). Under ledning av Konrad Meyer kunde han här anpassa och tillämpa sin teori i planläggningen av hur de erövrade områdena i Polen skulle återbefolkas med etniska tyskar, när slaver, romer eller judar hade fördrivits eller mördats; först deterritorialisering, därnäst reterritorialisering, där centralortsmodellens geometri kunde komma till nytta (Rössler 1989; Barnes & Minca 2013; Barnes 2016; Wikman 2019, s. 49–61).

Enligt sociologen Jeffrey Herf representerade nazismen en paradoxal ”reaktionär modernism”, som förenade vetenskapliga och teknologiska framsteg med nostalgi och ett bejakande av livet på landet (Herf 1984). Walter Christallers teori förenade i sig just det moderna och det traditionella – å ena sidan det rationella tänkandet, som söker lagmässighet, och där framtiden planeras fram – och å andra sidan teorins grundläggande enhet, nämligen den tyska agrara byn och dess gemenskap. Det var således inget större problem att anpassa teorin till det nazistiska projektet (Rössler 1989; 2016; Barnes 2016).

Vad som hade börjat lekfullt med en atlas i julgåva till barnet Walter och fortsatt som akademisk nyfikenhet och ambition (Christaller 1968b; 1972) hade resulterat i ett ödesdigert geopolitiskt planinstrument för Östeuropas germanisering (jfr Barnes & Minca 2013, s. 678). Chefen för plankontoret, Meyer, blev efter kriget dömd i Nürnberg 1948 för sitt medlemskap i SS, men inte för något annat och kunde 1956 utnämnas till professor i land-

Downloaded by 216.73.217.143 2026-11-04 08:39:28

Figur 2. Centralorter i Sydtyskland enligt Christaller 1933, karta 4.

skapsplanering i Hannover (Barnes & Minca 2013, s. 684, not 17).

Efter kriget kunde även Christaller fortsätta med sin forskning, där han nu teoretiskt tillämpade sin centralortsteori på hela Europa (Christaller 1950), och han fortsatte med planarbeten för Förbundsrepubliken Tyskland i väst och även för Polska Folkrepubliken i öst. Han blev medgrundare av DVAG, ”Deutschen Verband für Angewandte Geographie”, där ett pris bar hans namn, Walter-Christaller-Preis mellan 1996 och 2015, varefter det omdöptes med hänvisning till hans involvering i den nazistiska staten (geographie.de/2017/03/24/ausschreibung-dvag-preis-fuer-angewandte-geographie-2017).

Christallers centralortsteori kom således åter till nytta som ett planinstrument under uppbyggnaden efter kriget och fick även akademisk uppmärksamhet in på 1960-talet, samtidigt som användningen under kriget ”glömdes bort” av honom själv och hans kolleger inom Västtyskland och förblev länge okänd utomlands (jfr Kegler 2016). Centralortsteorin blev användbar som kontextfri teori i den nya historiska geografin, och det refererades ymnigt till Christaller och hans teori, liksom till kollegan August Lösch som vidareutvecklade teorin, i till exempel Peter Haggetts *Locational Analysis in Human Geography* (1965). Under samma period översätts Christallers avhandling till engelska på ett amerikanskt förlag, eftersom den var efterfrågad inom geografin, och den kom även i nytryck på tyska (Christaller 1966, 1968a).

Centralortsteorin blev särskilt uppmärksammad inom geografin i Sverige, där storskalig planering var

Downloaded by 216.73.217.143 2026-11-04 08:39:28

ett redskap i moderniseringen av samhället (jfr Jacobson 1958; Wikman 2019). Christaller hedrades av kungen på Grand Hôtel i Stockholm med Anders Retzius-medaljen i guld och med tal av kulturgeografen Torsten Hägerstrand 1967; sedan 2015 finns inte heller detta pris kvar med hänvisning till Retzius' roll för rasbiologins framväxt. Vid tilldelningen beskrevs Christallers avhandling av Hägerstrand som ett djärvt pionjärarbete och en originell bedrift, som "lyckades slå upp ett fönster mellan dittills skilda begreppsvärldar" (Hägerstrand 1968, s. 259, citat). Och året efter blev Christaller hedersdoktor vid den samhällsvetenskapliga fakulteten i Lund, där Hägerstrand var verksam. Promotionen vid universitetets 300-årsjubileum 1968 var för övrigt präglad av demonstrationer och polisbevakning, men det var den amerikanska ambassadören, som föranledde studentprotester, inte den tyska geografens närvaro.

Medeltida och tidigmoderna centralorter

Centralortsteorin tas upp i diskussionen om den medeltida urbaniseringen i Sverige på 1970-talet. Här kunde det kanske förväntas, att Christallers position inom den engelska och svenska kulturgeografin hade varit avgörande, man så var inte fallet. Enligt Hans Andersson, som då verkade inom historia vid Göteborgs universitet, var inriktningen inom den historiska miljön inte alls orienterad mot geografin, och för hans egen del var intresset inriktat mot forskningen om tyska städer (intervju med Hans Andersson, 17.9. 2019).

I Anderssons licentiatavhandling *Urbanisierte Ortschaften und lateinische Terminologie* (1971) diskuterades stadsbenämningar, -kriterier och -hierarkier från skriftligt material, men Christaller fanns inte med som referens. Det hänvisas dock till tyska artiklar, där Christallers forskning är omtalad i uppskattande ordalag (t.ex. Schöller 1963, s. 88–89), varför han inte kan varit helt obekant. Andersson har berättat, hur han letade efter sätt att sortera och rangordna städer, men att han först under tiden efter avhandlingen kom i kontakt med den svenska kulturgeografin med namn som Ulf Sporrong och Sven-Olof Lindquist (jfr intervju 17.9. 2019).

Däremot hänvisades det till Christaller och hans teori i Hans Anderssons efterföljande artikel "Zentralorte, Ortschaften und Städte in Skandinavien" (Andersson 1973; på svenska 2017a). Andersson uppställde här tre grupper av centralortskriterier – funktionella, topografiska och rättsligt-administrativa, där staden ansågs vara ett specialfall av centralorter (fig. 3), och det genomfördes en konkret undersökning av centralorter i Uppland.

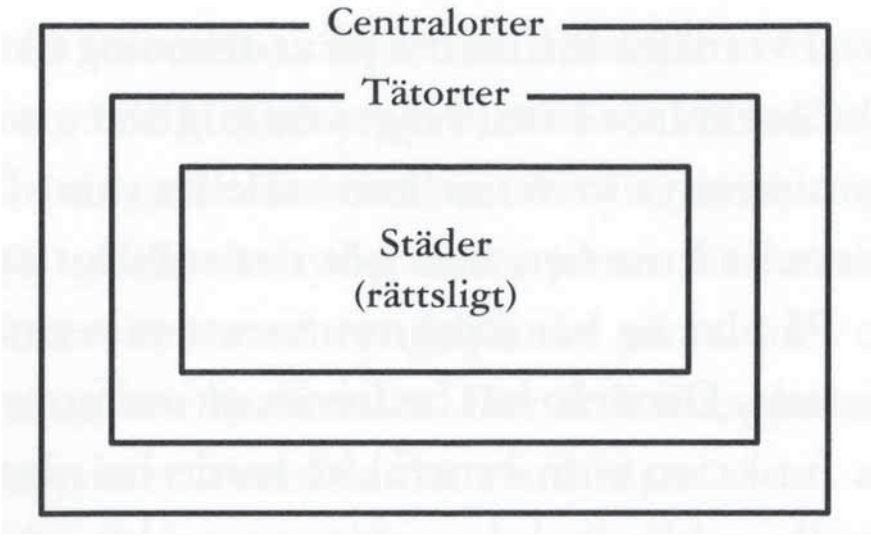
De tyskspråkiga texterna har kanske varit ett hinder för en del historiker och arkeologer, som är bättre bevandrade i det engelska språket. Men med det väl presen-

Downloaded by 216.73.217.143 2026-11-04 08:39:28

terade och väl publicerade ”Projekt Medeltidsstaden”, dess många medarbetare, seminarier och rapporter, spreds begreppet centralort och de tre kriterierna till alla delar av 1970- och 80-talets forskning kring medeltidsstäderna och deras omland i Skandinavien. Projektets första rapport med omlandet som tema, *Handelsplats–stad–omland*, har kommit i tryck (Biörnstad & Andersson 1980), medan det inte är fallet för en andra planerad rapport med fokus på senmedeltida städer, *Städer, regioner och omland*. Från sistnämnda rapport föreligger dock ett manuskript, där det hänvisas till Christaller (Klackenberg manus). Projekt Medeltidsstaden hade för övrigt i linje med centralortsteorin just som ett av flera syften att fungera som ett redskap i samhällsplaneringen (jfr Biörnstad & Andersson 1976).

Med projekt Medeltidsstaden blev begreppet centralort allmängods inom historia och arkeologi, det yttersta tecknet på vetenskaplig framgång, så det var inte längre nödvändigt att hänvisa tillbaka till Christaller och hans avhandling. Centralortsteorins analytiska apparat lämnades också därhän med få kontroversiella undantag. Begreppet hade fått ett eget nytt liv.

En mer konsekvent och analytisk tillämpning av Christallers centralortsteori på skandinaviska städer har varit ovanlig, men förekommer hos enstaka historiker. Ett exempel är Sven-Erik Åströms artikel ”Anlagda städer och centralortssystem i Finland 1559–1785” (1977). Ett annat är Peter Hoxcer Jensens ”Centralstedteorien og de danske byer 1536–1660” (1983). Ett tredje exempel är Erika Harlitz avhandling *Urbana system och riksbildning i Skandinavien* (2010), som kombinerar centralortsteorin med andra

Figur 3. Relationen mellan centralort, tätort och stad enligt Andersson 2017, fig. 1, s. 17.

Downloaded by 216.73.217.143 2026-11-04 08:39:28

perspektiv i ett studium av Lödöse, dock utan att explicit hänvisa till Christaller.

Järnålderns centralplatser

Den anglo-amerikanska processuella arkeologin, som växte fram på 1960- och 70-talet, var influerad av den nya geografin och Peter Haggerts forskning. Och i den nya arkeologins inriktning på landskapsanalys med lagar, matematiska modeller och spridningskartor, Thiessen-polygoner och ”site catchment”-analyser, fanns Christaller med som en inspiratör och referens i flera centrala teoretiska verk (t.ex. Clarke 1968; Hodder & Orton 1976, s. 57–63; Orton 1980, s. 179–194, 229).

I engelsk översättning blev Christallers tyska ”Zentralort” översatt till ”central place”. Det publicerades studier av just centrala arkeologiska och historiska platser, till exempel antologin *Central Places, Archaeology and History* med fokus på det förromerska, romerska, anglo-saxiska och medeltida England och Wales, och där Christallers verk hade en framträdande teoretisk position (Grant 1986, s. 3, 79, 105, 119–122).

I Danmark ledde under samma period omfattande arkeologiska undersökningar av bebyggelser från järnåldern i kombination med detektorfynd fram till en ny medvetenhet om variationer i bebyggelsen. Bland mängden av mer ordinära platser utmärkte sig några som större och rikare. Och där byarna normalt flyttade med jämna intervall förblev några av de större på samma plats genom århundraden. Det framträdde således både kvantitativa och kvalitativa skillnader. Platserna, som utmärkte sig genom storlek, rika fynd och varaktighet, kom efter engelsk förebild att benämnas centralplatser, alltså skrivet i ett ord utan den för engelskan typiska särskrivningen.

Men redan i och med undersökningarna av Helgö i Mälaren från 1954 framkom en plats i Skandinavien, som avvek från det vanliga bebyggelsemönstret, och som därför blev svår att klassificera (jfr Stenberger 1964, s. 640). Terminologin har varierat över tid liksom tolkningen. Ledaren av utgrävningen Wilhelm Holmqvist använde således olika benämningar som ”trading centre” (1961), ”handelsplats” (1962), ”stad”, ”centralort”, ”central community” (1973) och ”trading settlement” (1975; jfr Holmqvist 1973; Lundström 1988, s. 11, 104–110; Clarke & Lamm 2017, s. 46–50). Det är tydligt, att man fortfarande brottades med att hitta rätt beteckning. Helgö som samhälle var en handelsplats och industriort, men inte en stad, vanlig gård eller bondby; ordet centralplats nämndes inte alls (Holmqvist & Granath 1969, s. 191, 196). I arkeologen Agneta Lundströms avhandling *Helgö-studier 1* (1971, s. 4–9) kallas den ett handelscentrum och en centralort. Först i och med arkeologen Kristina Lamms bidrag till *Excavations at Helgö VIII* tolkas platsen som en

Downloaded by 216.73.217.143 2026-11-04 08:39:28

”central place” (Lamm 1982). Några år senare, när platsen åter diskuterades i antologin *Thirteen Studies on Helgö* (Lundström 1988), var emellertid begreppet enbart en möjlighet följd av ett frågetecken (jfr Carlsson 1988). Men det svenska ”centralort” och det engelska ”central place” användes lite tillfälligt som synonymer i samband med Helgö.

I en programartikel om forskning kring produktionsplatser i nordöstra Skåne använde arkeologen Johan Callmer 1982 begrepp som ”central place”, ”central place system” och ”central place exchange”. Här utpekades järnåldersbebyggelsen vid Vä som en ”central place in a dendritic central place system” (Callmer 1982, s. 139–146, 161). Referenserna till blanda andra arkeologen David Clarke samt sättet att skriva visar, att inspirationen kom från den processuella arkeologin, men ännu fanns inte centralplatsen som ett skandinaviskt begrepp.

Enligt arkeologen Charlotte Fabech kom de sydskandinaviska centralplatserna i centrum för diskussionen vid en arkeologisk konferens på Sandbjerg slott i Danmark 1989 (jfr Fabech 1999, s. 455–459). Men samtidigt, om man bläddrar i publikationen från konferensen, *Samfundsorganisation og Regional Variation*, som trycktes två år senare, så kan det noteras, att begreppet centralplats fortfarande inte fanns med. Istället används en mängd andra ord – på danska – som kretsar kring det, som skulle komma: centrum, center, centralsted, magtcenter, kultcenter, centralt helligsted, arkæologisk center, politisk/økonomisk center, rigdomscentrum, centerdannelse, centerhierarki, polycentricitet, centerfunktioner, centerkompleks och jernaldercentrum (Fabech & Ringtved 1991, s. 47–49, 68–69, 106–107, 240–241 263, 291, 294–296, 298, 312, 323–328). Steget till en skandinavisk översättning av ”central place” var emellertid inte långt borta.

Allra första gången just begreppet centralplats förekommer i tryck är 1991 i samband med det danska forskningsprojektet ”Fra Stamme til Stat i Danmark”, där det uppträdde i projektets andra publikation med underrubriken ”Høvdingssamfund og Kongemagt”. Det var arkeologen Ulf Näsman, som i artikeln ”Det syvende århundrede – et mørkt tidsrum i ny belysning” noterade, att ”Et væsentligt tema i Fra Stamme til Stat-projektets forfølgelse af rigsdannelsesprocessen er selvfølgelig opkomsten af centralpladser, d.v.s. bopladser med overregionale funktioner inden for rets- og trosudøvelse, og med funktion som knudepunkter for spredningen af handels- og håndværksprodukter.” (Näsman 1991, s. 169 citat jfr Fabech & Näsman 2013, s. 55–65).

Och snart fick begreppet stor spridning med en populär antologi och översikt, *Da klinger i Muld… 25 års arkæologi i Danmark”*, där det finns ett kapitel av arkeologerna Stig Jensen och Margrethe Watt med rubriken ”Handelscentre og centralpladser” (Jensen & Watt 1993); bo-

Downloaded by 216.73.217.143 2026-11-04 08:39:28

ken kom även i en engelsk utgåva, där rubriken blev ”Trading sites and central places”. I kapitlet presenteras även en allmän definition, som snart skulle följas av andra: ”Her tænkes på lokaliteter, der i kraft af deres ’strategiske’ beliggenhed og deres fundspektrum adskiller sig fra gennemsnittet af bosættelser inden for et større geografisk område.” (Jensen & Watt 1993, s. 195).

Några år senare, i en artikel av arkeologerna Charlotte Fabech och Jytte Ringtved, ”Magtens geografi i Sydskandinavien – om kulturlandskab, produktion og bebyggelsesmønster” (1995), presenteras så en hierarkisk pyramidmodell (fig. 4) med tre nivåer med utgångspunkt i arkeologiska fynd. Överst finns platser av överregional betydelse karaktäriserade av symboler på makt och prestige, därnäst rika platser av regional betydelse och nederst en bred bas av vanliga platser med lokal betydelse. Modellen var troligen inspirerad av arkeologen Margrethe Watts tredelade analys av Sorte Muld (Watt 1991, s. 93–94 med fig. 4 jfr Helgesson 2002, s. 20–21). Pyramidmodellen skapade överblick och systematik i ett annars kaotiskt källmaterial och fick stort genomslag.

Sedan etableringen av begreppet på 1990-talet har centralplatserna fått omfattande och ihållande uppmärksamhet, där de mest omtalade lokaliteterna har varit Gudme, Tissø, Sorte Muld, Uppåkra, Slöinge och även Helgö har fått en renässans (jfr t.ex. Jensen & Watt 1993; Callmer & Rosengren 1997; Larsson & Hård 1998; Lundqvist 2000; Zachrisson 2004; Adamsen et al. 2008; Clarke & Lamm 2017).

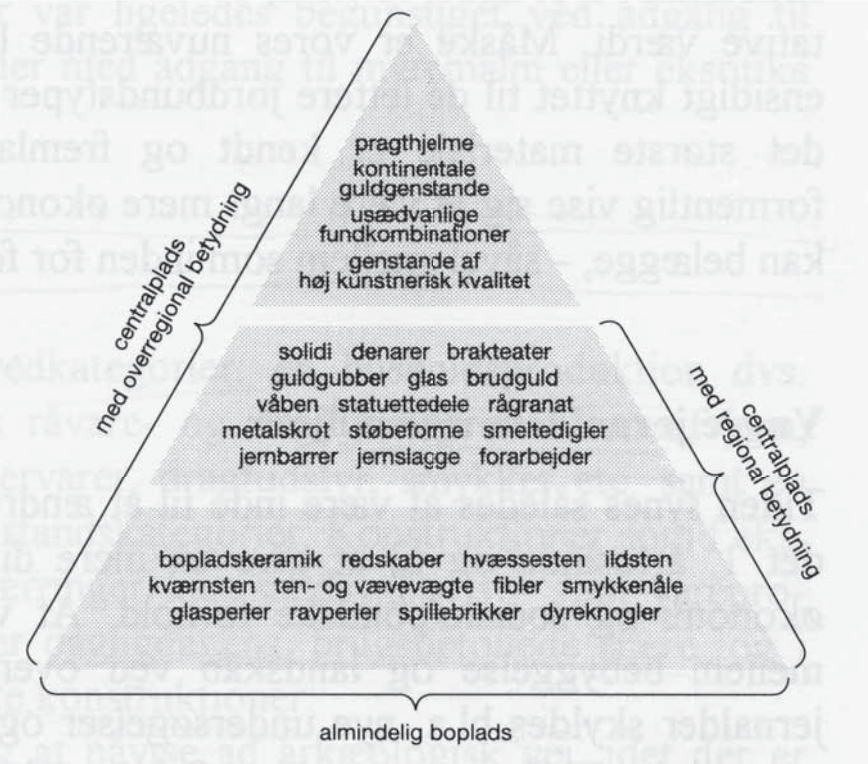
Och även om debatten om centralplatserna har klingat av, får de fortfarande stor uppmärksamhet. Som ett första exempel kan nämnas undersökningarna, som har genomförts i Gamla Uppsala (Beronius Jörpeland et al. 2017). Som ett andra exempel kan nämnas det internationella samarbetet med undersökningar i Uppåkra och Sorte Muld inom ramen för projektet ArchaeoBalt (www.facebook.com/pages/category/Society---Culture-Website/ArchaeoBalt-Towards-Innovative-Green-Blue-Tourism-2481388448572893). Och som ett tredje exempel kan nämnas undersökningarna vid Västra Vång i Blekinge.

Centralitet i kontext

När begreppet centralort introducerades i Skandinavien på 1970-talet, handlade det dels om ett modernt rationellt tänkande, dels om ett antikvariskt intresse för det förflutna. Man strävade efter att få en central överblick över medeltida städer, där spår från det förflutna hotades av en exploatering framkallad av samhällets modernisering, och där källmaterialets brister kunde vara ett hinder för att fastställa, om något faktiskt var en stad eller inte. Samtidigt fick man genom projektet ny kunskap om urbaniseringen.

Begreppet centralplats introdu-

Downloaded by 216.73.217.143 2026-11-04 08:39:28

Figur 4. Hierarkisk modell för fynd i Sydskandinavien med överregionala, regionala och lokala platser enligt Fabech & Ringtved 1995, fig. 2, s. 14.

cerades på samma sätt under 1980- och 90-talen som en sen utlöpare av den processuella arkeologin, där den rationella moderna vetenskapen försökte etablera säker kunskap om det förflutna. Det handlade om att överblicka en ökande mängd av spår av bebyggelser från järnåldern; ett gåtfullt och kaotiskt källmaterial som hade tillkommit, dels genom stora ytavbaningar sedan 1960-talet, dels genom en ökande mängd detektorfynd, alltså i båda fallen som en konsekvens av nya tekniska hjälpmedel, grävmaskiner och metalldetektorer.

Introduktionen av begreppet centralplats kan därtill knytas dels till det långvariga Helgö-projektet i Sverige, dels till två stora danska forskningsprojekt kring järnålderns bebyggelse som var influerade av den nya arkeologin, först ”Fra Stamme til Stat i Danmark” (1984–1989; Mortensen & Rasmussen 1988, 1991) och därnäst ”Bebyggelse og Kulturlandskab” (1993–1998; Fabech & Ringtved 1999). Frågan om bebyggelsens karaktär var således högaktuell.

Centralortsteorin tecknar en social och ekonomisk hierarki mellan städer inbördes och i förhållandet mellan staden och dess omland. Som ett exempel på en medveten tillämpning kan medeltida städer

Downloaded by 216.73.217.143 2026-11-04 08:39:28

rangordnas utifrån antalet kyrkor och konvent, kyrkornas ytor eller städernas beskattning (jfr Andrén 1985, s. 33–49, 50–63, med not 172). Och som ett andra, även det medvetet, exempel skulle tidigmoderna städer kunna rangordnas utifrån antal invånare, omlandets storlek och befolkningstäthet, samt utifrån omfattningen av deras fjärrhandel och administration (Hoxcer Jensen 1983, s. 131–133, 144, not 11–12). På samma sätt kan centralplatserna rangordnas i betydelse enligt pyramidmodellen i tre nivåer (Fabech & Ringtved 1995, s. 14). Ett hierarkiskt tänkande är alltså fundamentalt i värderingen av såväl centralorter som centralplatser.

Uppdelningen mellan centralplatser och centralorter handlar inte enbart om språk, som i tyskan och engelskan, den kan även spåras tillbaka till antropologisk evolutionsteori med modeller för samhällsutvecklingen, där hövdingadömen eller ”chiefdoms” karakteriserades av koordinerande centra med sociala, politiska, ekonomiska och ceremoniella funktioner, medan urbanisering knyts till framväxten av staten (Service 1971, s. 133–169, 1975, s. 280–282). Och bakom den evolutionära typologin finns en marxistiskt präglad periodisering, där centrala bebyggelser tillskrivs olika karaktär beroende på, om de tillhör antingen ett slavsamhälle eller ett feodalsamhälle.

Antropologins modeller förmedlades både populärt och inomvetenskapligt till Skandinavien av bl.a. arkeologen Jørgen Jensen med böckerna *Oldtidens samfund* (1979, s. 121–122 med fig. 13) och *The Prehistory of Denmark* (1982, s. 210, 246–254), där det skrevs om centra och subcentra med vasaller under romersk järnålder på Stevns, liksom Dankirke på Jylland nämns, medan platser som Gudme, Tissø, Lejre, Slöinge, Uppåkra och Sorte Muld ännu tillhörde framtidens forskning. Av dem har Gudme senare kallats ”the mother of all central places in Scandinavian archaeology”, som den först upptäckta platsen (Fabech & Näsman 2013, s. 57).

Charlotte Fabechs och Jytte Ringtveds pyramidmodell kan ses som en arkeologisk konkretisering eller ett förkroppsligande av evolutionsteorin med dess centralisering och hierarkisering, även om direkta referenser saknas. Antropologen Elman R. Service karaktäriserade således i *Primitive Social Organization* (1971, s. 142) just hövdingadömet som en pyramidformad organisation: ”A chiefdom is in a sense pyramidal or cone-shaped in structure, and the hierarchical nature of the totality becomes reflected in the smaller local organizations. A local kin group becomes a subsidiary and miniature chiefdom”.

På 1980-talet spred sig nyliberalismen i väst med vindarna från Margaret Thatchers England och Ronald Reagans USA. Det märktes tydligt genom en omsvängning mot ett fokus på individer och elit som aktörer i såväl samtiden som det förflutna. Plötsligt vimlade det med

Downloaded by 216.73.217.143 2026-11-04 08:39:28

driftiga hövdingar, stormän, jarlar och kungar, med hallar, storgårdar, kungsgårdar och centrala platser. Det uppstod en påfallande fascination för dåtidens elit eller jetset och deras pråliga monument och – förlåt mig – deras bling-bling i guld, silver och granater. En tendens som inte har klingat av. Är det så, att vi som historiker, arkeologer eller allmänhet tycker om att spegla oss i glansen av förflutna eliter?

Centralortsteorins perspektiv och hierarkier passade utmärkt till det elitära tänkandet. Det centrala handlar just om spetsen enligt ordets etymologi. Centralortsteorin, centralorter och centralplatser tog plats i samtidens forskning, dels för att de fyllde aktuella inomvetenskapliga behov, där de hjälpte till att överblicka ett växande källmaterial, dels för att de nu stämde överens med tidens ideologiska strömningar.

Diskurser, discipliner och diskontinuitet

Med olika diskurser, där förhistoriska arkeologer fokuserade på järnålderns centralplatser, medan historiker och historiska arkeologer fokuserade på medeltida centralorter, blev vikingatiden ett disciplinärt gränsland. Antropologins periodisering med hövdingadömen på den ena sidan och stater på den andra sidan, med centralplatser och centralorter på var sin sida av gränsen, framhäver också ett brott i samhällsutvecklingen.

Uppdelningen i järnålderns centralplatser på den ena sidan och medeltida centralorter på den andra sidan förmedlar en bild av diskontinuitet i bebyggelsen, som också omedelbart bekräftas av källmaterialet. För centralplatser som Gudme, Tissø, Sorte Muld och Slöinge tycks upphöra utan att ersättas. Andra centralplatser som Lejre och Uppåkra upphör också, men ersätts synbarligen genom etablering av närliggande centralorter, nämligen Roskilde respektive Lund, liksom Hedeby ersätts av Schleswig, Helgö kanske av Birka och Birka sedan av Sigtuna. Men bilden är inte entydig, för Ribe finns också, med en kontinuitet sedan omkring 710 från handelsplats till medeltida stad, och Vä, där en centralplats från järnåldern avlöses av en medeltida stad, och det närliggande Åhus där handelsplatser längs Helgeå från 700-talet och fram ersätts av medeltidsstaden vid åmynningen (Thun & Anglert 1984; Clarke & Ambrosiani 1993, s. 50–80).

Generellt har emellertid diskontinuitet varit omhuldad inom studiet av urbanisering och landskap sedan 1980-talet, där en artikel av medeltidsarkeologen Erik Cinthio blev ett klassiskt landmärke, ”Den sydskandinaviska 1200-talsstaden – ett kontinuitets- och omlandsproblem” (1982; även t.ex. Andrén 1985, s. 16–18; Anglert et al. 2006, s. 15–26, 37–38; Mogren 2013, s. 75).

Men diskontinuiteten får inte bli en dogm, som förblindar. Som påpekat av Fabech och Ringtved kan

Downloaded by 216.73.217.143 2026-11-04 08:39:28

den påvisade diskontinuiteten också vara en konsekvens av ett skifte i källmaterial, när arkeologins fynd och anläggningar ersätts av historiens diplom och monument (Fabech & Ringtved 1995, s. 21). I samband med projektet ”Fra Stamme til Stat i Danmark” beskrev Näsman centralplatserna som ”forløbere for de protobyer, som i 700-tallet inleder vikingetidens urbanisering” (Näsman 1991, s. 169), alltså ett uttryck för kontinuitet. Men man kan notera, att Fabech och Näsman i samband med ett senare tillrättaläggande försvar för centralplatsen som begrepp, har betonat, att centralplatser är en sak och tidiga städer/urbanisering något helt annat, alltså återigen en markering av diskontinuitet (Fabech & Näsman 2013, s. 53).

Hans Andersson har påpekat hur spår av centralitet före medeltidsstaden Skänninge tycks ställa till problem, eftersom de inte passar in i etablerade föreställningar. Tidigmedeltida centralorter kunde bestå av ett fåtal storgårdar, alltså inte så olikt järnålderns mindre centralplatser. Andersson vill tona ner diskontinuiteten, som främjas av, att historiker och arkeologer använder olika begrepp om vad han anser är en universell urbanisering, och där just begreppet centralitet är avgörande; människor har ett behov av platser att mötas på. Som en konsekvens av sitt synsätt väljer Andersson att kalla platser som Gudme, Uppåkra och Helgö för centralorter i linje med till exempel Skänninge och Lund (Andersson 2013; jfr även 2015; nytryck 2017b).

Sedan dess har också den historiska arkeologen Martin Hansson karakteriserat det tidiga Lund som en ”agglomeration av landsbygdens storgårdar” (Hansson 2017, s. 121 jfr Schmidt Sabo 2001, s. 82–91). Med återbruk av kollegan Anders Andréns formulering om just Lund som en ”förtätad landsbygd” (jfr Andrén 1985, s. 41, 77), skulle den tidiga staden alltså kunde beskrivas som en ”förtätning av storgårdar”. Här utsuddas skillnaderna mellan centralplatser, storgårdar, byar och centralorter.

Diskontinuitet kan ifrågasättas och nyanseras. Ett skifte från till exempel Uppåkra till Lund kan innebära diskontinuitet i lokalisering och politisk kontext inom ett centralområde, men kontinuitet i funktion, där det sena Uppåkra och det tidiga Lund båda kan ha haft en funktion som maktens residens i Skåne.

Förhoppningsvis kommer uppbrottet från periodiskt avgränsade arkeologier att främja möjligheten till att kunna se mer komplexa utvecklingsförlopp präglade av såväl kontinuitet som diskontinuitet oavsett konstruerade begrepp och periodgränser.

Central kritik

Det centrala perspektivet kan kritiseras för att vara ensidigt just centralt och hierarkiskt. Vad gäller Walter Christallers avhandling och centralortsteori, har den kritiserats för att å ena sidan vara för ahistorisk,

Downloaded by 216.73.217.143 2026-11-04 08:39:28

abstrakt, teoretisk och deduktiv och å andra sidan för att vara för historiskt knuten till just Sydtysklands feodala städer. Utgångspunkten i ett (kapitalistiskt) marknadstänkande har kritiserats, modellens utgångspunkt i ett platt, likformigt landskap, liksom empirin, där Christaller använde antalet institutioner och telefoner som en variabel (Böventer 1969; Haselgrove 1986, s. 3; Rössler 1989, s. 423; Elsøe Jensen 2010, s. 133–134).

Till denna teoretiska, metodiska och empiriska kritik kan tilläggas kunskapen sedan slutet på 1980-talet om, hur Christaller tillämpade sin centralortsteori i det nazistiska Tysklands expansion i öst. Denna kritik drabbar emellertid främst Christaller själv, han tycks ha varit antingen vankelmodig och vilsen eller en akademisk opportunist; han började som socialdemokrat, gick in i nazistpartiet NSDAP 1940, blev kommunist 1945 och åter socialdemokrat 1959 (jfr Barnes & Minca 2013, s. 678–679; Wikman 2019; s. 54–55). Christaller bör kanske betecknas som en ”banal” geograf, som var ovetande om sin egen roll, men han hade ett val, när man jämför med August Lösch, som inte kompromissade med regimen (jfr Barnes 2016). Centralortsteorin i sig är däremot just en teori, varken god eller ond, som kan brukas och missbrukas för olika syften.

Kritiken av Christallers premisser och genomförande känns igen i kritiken av försök att tillämpa centralortsteori och kriterier för rangordning i Skandinavien med utgångspunkt från kyrkor, konvent eller beskattning, där källmaterialets brister blir ytterligare en osäkerhetsfaktor (jfr kritik i Nyborg 1990, s. 12–16; Poulsen 1988, s. 213, 269, not 14; egna hågkomst från på symposiet ”Land och by i middelalderen” i Lundeborg 1983). Och den känns igen i kritiken av hur skandinaviska centralplatser rangordnas efter olika kategorier av fynd (t.ex. Helgesson 2002, s. 18–41; pyramidmodellen försvarad i Fabech & Näsman 2013, s. 60–65).

Men mer avgörande har det kanske varit, att begreppen centralort och centralplats inte i längden har infriat förväntningen om att kunna skapa klarhet och förståelse. Centraliteten skulle samla, men det har inte lyckats. Fortfarande – eller än en gång – kryllar det med olika begrepp, definitioner och kriterier. I en sökande övergångsfas ser man åter ”tusen blommor som blommar”.

Centralorter, javisst, men urbaniseringen är fortfarande omtvistad. Det saknas konsensus om vad en stad var eller är, vilket framgår tydligt av den ständigt pågående debatten kring urbanisering, urbana kriterier, urbanitet och urbanism, där envar tycks ha sin egen bestämda uppfattning och definition (jfr t.ex. Christophersen 2015, s. 113).

Och när medeltida urbaniseringskriterier överförs från det väletablerade och välbelysta, som metropolen Lund, till den vacklande senmedeltida urbaniseringen i ett

Downloaded by 216.73.217.143 2026-11-04 08:39:28

landskap som Småland, så fungerar de inte längre. För här fanns centralorter som inte var städer, och städer som inte var tätorter, alltså där en ort formellt var urban, men där en materiell urbanitet inte kan påvisas (jfr Hansson 2017, s. 152–158).

På samma sätt kan ett antal bebyggelser från järnåldern, som sticker ut kvalitativt och kvantitativt, utpekas som centralplatser, men sedan återstår ändå frågor om platsernas roll. Centralplats, javisst, men när, hur, för vad och vem? Det är ingen tillfällighet, att det fortsatt förekommer olika uppfattningar, där alla än en gång tycks ha sin egen definition eller sina egna kriterier (t.ex. Helgesson 2002, s. 9–41; jfr Skou Hansen 2003).

Bidragande till att begrepp som centralort och centralplats har avtagit i inflytande kan vara dels en teoretisk vändning från samhällsvetenskap till humaniora, från en processuell till en postprocessuell arkeologi, från fokus på process till social praxis, därtill en förändring i skala bort från de övergripande synteserna och översikterna till det småskaliga med enskilda orter eller platser, där centralortsteorins begrepp blir för abstrakta.

Alla vägar leder till centrum

I studiet av det förflutna går det att iakttaga en pendelrörelse mellan konstruktion och dekonstruktion, mellan övergripande synteser och kritiska detaljerade analyser, där olika generationer av forskare är verksamma. Centralortsteorin möjliggjorde en syntetiserande överblick över centralorter och centralplatser, men teorin övergick gradvis från att vara kreativ till att bli normalvetenskap och sedan till att bli ifrågasatt och kritiserad. Forskningstraditioner falsifieras inte utan ersätts av andra i och med nya generationer, som letar efter alternativa synssätt och frågor att lösa.

Det centrala perspektivet, med begreppen centralorter och centralplatser, är inte lika aktuellt som på 1970-, 80- och 90-talet. Jo, orterna och platserna utforskas och diskuteras mer än någonsin, men begreppen har inte samma centrala roll. Begreppen introducerades och var aktuella i en fas, där en överblick behövdes. Nu har forskningen fortsatt till andra frågor, där fokus istället läggs på alternativa ”post-centrala” perspektiv.

För det första testas nya perspektiv och metaforer, där samhället uppfattas som icke-hierarkiskt organiserat – nätverk med grupper av aktörer, heterarki och anarki. För det andra förordas nya metodiska och empiriska insatser. Men det kan noteras, att trots föresatsen lyckas man ändå inte frigöra sig från det centrala perspektivet eller från att diskutera makt – och i fokus är samma orter och platser som tidigare, till exempel Hedeby, Ribe, Åhus och Birka.

Metaforer som beskriver nätverk och flöden är inget nytt. Antropologen Carol A. Smith skrev således redan på 1970-talet, att ”Users of

Downloaded by 216.73.217.143 2026-11-04 08:39:28

central-place theory are especially guilty of ignoring the flows of goods, services, information, and people through the network of centers, even though the flows structure and maintain internodal relations" (Smith 1976, s. 8). Men metaforerna har onekligen fått ökad spridning med det globala Internet (jfr Castells 2002). Och inspirationen kommer nu dels från antropologen Carole L. Crumley, som introducerade begreppet heterarki (Crumley 1979), dels från sociologen Bruno Latours aktör-nätverk-teori (Latour 2005).

Istället för centra, hierarkier och pyramider framhävs nätverk, noder, flöden och grupper av aktörer under vikingatiden och medeltiden. Europas städer uppfattas nu som knutpunkter för handel i ett ekonomiskt nätverk (jfr Hohenberg & Lees 1985, s. 59–69). Där kungar tidigare ansågs ha grundlagt och styrt städerna, ser man ett samspel mellan kungar, som skapade ramarna, och andra, som motvilligt fyllde dem med ett konkret innehåll (t.ex. Hansen 2005, s. 221–237; Sindbæk 2007). Några knutpunkter anses ha en internationell roll i fjärrhandeln, medan andra fungerade inom en lokal marknad. Att döma efter fyndfrekvens och kontakters räckvidd, framstår några orter eller platser således som viktigare än andra.

Ett exempel på ett försök att bryta med tänkande i centralitet, hierarki och även process var, när den historiska arkeologen Anna Lihammer i avhandlingen *Bortom riksbildningen* (2007, s. 40–50, 80–83, 143–203; också Anglert et al. 2006; Mogren 2013) letade efter heterarki, motmakt, motstånd och förhandling i östra Danmark. Men även här har Uppåkra och Lund en påfallande central ställning i diskussionen, och källmaterialets begränsningar gör ett perspektiv underifrån svårt att tillämpa.

Senast har arkeologen Trine Borake försökt att tillämpa ett explicit anarkistiskt perspektiv, där hon letar efter motstånd till centraliseringen i Tissø (Borake 2018). Och även här är en centralplats i centrum av berättelsen. Centraliteten tycks ofrånkomlig.

Vi ser nu även en ny våg av grundliga arkeologiska undersökningar, där naturvetenskapliga och digitala metoder tillämpas. Man söker sig tillbaka till fältets komplexitet för att få mer kunskap om, vad som faktiskt hände. Det började med undersökningen vid Viborg Søndersø, där schaktet var relativt litet, men med en stor insats av naturvetenskapliga analyser och tankeväckande resultat i två volymer (Hjermind et al. 1998; Iversen et al. 2005). I förlängningen av denna undersökning vill jag placera de nya utgrävningarna i Ribe samt UrbNet, där "High-Definition Archaeology" är en metodisk ambition (Raja & Sindbæk 2018; urbnet.au.dk), och även för planerna på undersökningar i Uppåkra. För att kunna förstå staden och dess liv, dess "performing", behövs enligt den historiska arkeologen Mats Roslund "högupp-

Downloaded by 216.73.217.143 2026-11-04 08:39:28

lösta analyser av urbana miljöer" och "djupanalyser av artefakter" (Roslund 2018, s. 26; jfr Christophersen 2015).

På samma sätt förordar arkeologen Karen Høilund Nielsen med utgångspunkt från exemplet Stavnsager på Jylland grundliga empiriska undersökningar av centralplatser och deras omland. Centralplatsen skiftande funktioner över tid belyses således med hjälp av metallfynden. Hon vill författa "the biography of each individual site" (Høilund Nielsen 2014, s. 23 citat, 42). Och ytterst vill hon dekonstruera begreppet centralplats, som skymmer för olika typer av aktiviteter, exempelvis så som "gateways" och "manors", alltså fjärrhandelsplatser och elitära residens (Høilund Nielsen 2014, s. 23–24).

Problemen med orienteringen mot nya metoder och bättre empiri är emellertid flera: För det första finns svaret på frågan om karaktären av en ort eller plats inte enbart i källmaterialet. Frågan om något kan betecknas som en centralort, centralplats eller stad är både ett empiriskt och ett teoretiskt problem. För det andra, om det behövs arkeologiska utgrävningar för att fastlägga om något är en ort eller plats för utväxling, produktion, ceremonier eller makt, då kommer svaret i många fall att utebli. Nya kvalificerade utgrävningar kommer under lång tid framöver enbart att bli små titthål inom ett begränsat antal bebyggelser. Här finns således ett representationsproblem. Om man även vill sträva efter synteser, kommer man inte runt behovet av att söka andra vägar. Det kan behövas en relativ "Low-Definition Archaeology" som ett komplement!

Avancerade undersökningar av enskilda bebyggelser skulle kunna kombineras med regionala studier av exploateringsarkeologins många undersökningar, växlande till antal, omfattning och metodik. Här finns redan välkända exempel som Projekt Medeltidsstaden, ett regionalt studium av urbaniseringen i Småland (Anglert & Larsson 2017) och ett närstudium av byar och bebyggelser i sydvästra Skåne i ett långtidsperspektiv (Schmidt Sabo & Söderberg 2019).

Avancerade undersökningar av ett urval av bebyggelser skulle även kunna kombineras med en överblick med utgångspunkt i detektorfyndens massmaterial, åtminstone i Danmark, där nya fynd väller upp ur jorden varje år, och där användandet av metalldetektor är lagligt. Enstaka exempel på lokala och regionala analyser baserade på detektorfynd finns redan (t.ex. Høilund Nielsen 2014, s. 25–43; Borake 2018, s. 52–55).

Med källkritiska förbehåll när det gäller fyndens representativitet, skulle detektorfynd inlagda i den nya danska databasen "DIME, Digitale Metaldetektorfund" (www.metaldetektorfund.dk), som "Big Data", kunna användas för att skapa en total överblick över metalfynd i bebyggelser, såväl kvantitativt som kvalitativt; det med detektor välun-

Downloaded by 216.73.217.143 2026-11-04 08:39:28

dersökta Bornholm kunde här utgöra ett pilotprojekt.

Christallers hierarkier och pyramidmodellens tre nivåer skulle då kunna ersättas av en mera differentierad förståelse av vad som karakteriserar olika orter och platser i olika tider. Mer allmänt skulle det även vara möjligt att återvända till frågan om den vandrande byn i relation till mer fixerade bebyggelser, liksom till de vandrande städerna, alltså att analysera olika bebyggelsers uthållighet eller ”hållbarhet”, där tid som kategori erbjuder ett nygammalt perspektiv på landskapet.

Utmaningen

Sammanfattningsvis tycks centraliteten ofrånkomlig som perspektiv, medan just Walter Christallers centralortsteori representerar ett val mellan flera möjliga synsätt, klart användbar, men även mycket omtvistad. Begreppen centralort och centraplats, som båda är avledda från centralortsteorin, introducerades på olika vägar för att beteckna svårfångade orter och platser i gränslandet mellan historia och arkeologi. På en hög abstraktionsnivå blir det möjligt att få en överblick och jämföra, men på en lägre nivå, närmre orterna och platserna, räcker begreppen inte till för att skapa förståelse. Så oavsett vad vi väljer att använda för begrepp, oavsett om vi vill fokusera på urbaniseringen eller urbaniteten, och oavsett att kunskapen har ökat radikalt om platser som Gudme, Tissö, Sorte Muld, Uppåkra, Slöinge och Helgö, det tidiga Lund och Skänninge, så förblir platsernas karaktär och betydelse en utmaning, där historia och arkeologi behöver kombinera det höga och det låga.

Tack till Hans Andersson (Lunds universitet) för samtal kring Walter Christaller och medeltida centralorter 17 sep. 2019 samt synpunkter på manuskriptet. Vidare tack till Anders Andrén (Stockholms universitet), Martin Hansson (Lunds universitet) och Bodil Petersson (Linnéuniversitetet i Kalmar), som också har läst och kommenterat. Och tack för tillstånd att använda illustrationer till Hans Andersson, Charlotte Fabech (Svalöv) och Jytte Ringtved (Aarhus universitet) samt till Asger Wienberg (Lund) för scanning av bilder.

Jes Wienberg, professor, historisk arkeologi, Institutionen för arkeologi och antikens historia, Lunds universitet
E-post: Jes.Wienberg@ark.lu.se

Downloaded by 216.73.217.143 2026-11-04 08:39:28

Referenser

• Adamsen, Christian & Lund Hansen, Ulla & Nielsen, Finn Ole & Watt, Margrethe (red.) 2008. Sorte Muld. Rønne, Bornholms Museum.

• Andersson, Hans 1971. Urbanisierte Ortschaften und lateinische Terminologie. Studien zur Geschichte des nordeuropäischen Städtewesens vor 1350. Acta regiae societatis scientiarum et litterarum Gothoburgensis, Humaniora 6. Göteborg, Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället.

• Andersson, Hans 1973. Zentralorte, Ortschaften und Städte in Skandinavien. Einige methodische Probleme. Kiel Papers '72. Frühe Städte im westlichen Ostseeraum. Symposion des Sonderforschungsbereich 17 "Skandinavien- und Ostseeraumforschung" Christian-Albrechts-universität Kiel, 8. Bis 10. Mai 1972. (Hrsg.) Hermann Hinz. Neumünster 1973, s. 23–31.

• Andersson, Hans 2013. Urbanisering och stad – några slutkommentarer om Skänninge. Borgare, bröder och bönder. Arkeologiska perspektiv på Skänninges äldsta historia. (Red.) Rikard Hedvall, Karin Lindeblad & Hanna Menander. Stockholm, Riksantikvarieämbetet, Arkeologiska uppdragsverksamheten, s. 311–315.

• Andersson, Hans 2015. Urbanization, Continuity and Discontinuity. Nordic Middle Ages – Artefacts, Landscapes and Society. Essays in Honour of Ingvild Øye on her 70th Birthday, (eds) Irene Baug, Janicke Larsen & Sigrid Samset Mygland. UBAS, University of Bergen Archaeological Series 8. Bergen, University of Bergen, s. 21–31.

• Andersson, Hans 2017a. Centralorter, tätorter och städer i Skandinavien – några metodiska problem. Medeltida urbanisering. Uppsatser 1972–2015. Lund Studies in Historical Archaeology 19. Lund, Lunds universitet, Institutionen för arkeologi och antikens historia, s. 13–25.

• Andersson, Hans 2017b. Urbanisering, kontinuitet och diskontinuitet. Medeltida urbanisering. Uppsatser 1972–2015. Lund Studies in Historical Archaeology 19. Lund, Lunds universitet, Institutionen för arkeologi och antikens historia, s 127–139.

• Andrén, Anders 1985. Den urbana scenen. Städer och samhälle i det medeltida Danmark. Acta Archaeologica Lundensia, Series in 8°, Nr 13. Bonn/ Malmö, Rudolf Habelt Verlag/ CWK Gleerup.

• Anglert, Mats & Larsson, Stefan & Mogren, Mats & Söderberg, Bengt 2006. Att lägga ut diskursen i landskapet. Centraliteter. Människor, strategier och landskap. (Red.) Stefan Larsson. Stockholm, Riksantikvarieämbetet, s. 13–50.

• Anglert, Mats & Larsson, Stefan (red.) 2017. Växjö, Kalmar och Smålands tidigaste urbanisering. Stockholm, Statens historiska museer, Arkeologerna.

• Barnes, Trevor 2016. A Morality Tale of Two Location Theorists in Hitler's Germany: Walter Christaller and August Lösch. Hitler's geographies. The Spatialities of the Third Reich, (eds) Paolo Giaccaria & Claudion Minca. Chicago/ London, The University of Chicago Press, s. 198–217.

Downloaded by 216.73.217.143 2026-11-04 08:39:28

• Barnes, Trevor J. & Minca, Claudio 2013. Nazi Spatial Theory: The Dark Geographies of Carl Schmitt and Walter Christaller. Annals of the Association of American Geographers 103: 3, s. 669–687.

• Beronius Jörpeland, Lena & Göthberg, Hans & Seiler, Anton & Wikborg, Jonas (red.) 2017. At Upsalum – människor och landskapande. Utbyggnad av Ostkustbanan genom Gamla Uppsala. Arkeologerna, Statens historiska museer, 2017: 1_1. Stockholm, Statens historiska museer, Arkeologerna.

• Biörnstad, Margareta & Andersson, Hans 1976. Projektprogram. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer, Rapport, Medeltidsstaden 1. Stockholm, Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer.

• Biörnstad, Margareta & Andersson, Hans (red.) 1980. Handelsplats–stad–omland. Symposium om det medeltida stadsväsandet i Mellansverige, Sigtuna 7–8 februari 1979. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer, Rapport, Medeltidsstaden 18. Stockholm, Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer.

• Borake, Trine 2018. Bottlenecks and Anarchism. Local Reactions and Centralization of Power at the Tissø Complex, Denmark AD 500-1050. Lund Archaeological Review 2017, s. 43–59.

• Böventer, Edwin von 1969. Walter Christaller's central places and peripheral areas. The central place theory in retrospect. Journal of Regional Science 9: 1, s. 117–124.

• Callmer, Johan 1982. Production Site and Market Area. Some Notes on Fieldwork in Progress. Meddelanden från Lunds universitets historiska museum 1981–1982, New Series 4, s. 135–165.

• Callmer, Johan & Rosengren, Erik (red.) 1997. "Gick Grendel att söka det höga huset…". Arkeologiska källor till aristokratiska miljöer i Skandinavien undre yngre järnålder. Rapport från ett seminarium i Falkenberg 16–17 november 1995. Hallands Länsmuseers Skriftserie 9. GOTARC C, Arkeologiska Skrifter 17. Slöinge projektet 1. Halmstad, Hallands länsmuseer.

• Carlsson, Dan 1988. Helgö – central place or farmstead? Thirteen Studies on Helgö. (Ed.) Agneta Lundström. The Museum of National Antiquities, Stockholm, Studies 7. Stockholm, Statens Historiska Museum, s. 42–50.

• Castells, Manuel 2002. Internetgalaxen. Reflektioner om internet, ekonomi och samhälle. Göteborg, Daidalos. (1 utg. Oxford, Oxford University Press, 2001)

• Christaller, Walter 1933. Die zentralen Orte in Süddeutschland. Eine ökonomisch-geographische Untersuchung über die Gesetzmäßigkeit der Verbreitung und Entwicklung der Siedlungen mit städtischen Funktionen. Jena, Gustav Fischer. (Ny utgåva: Wissenschaftliches Buches, Darmstadt 1968a).

• Christaller, Walter 1950. Das Grundgerüst der räumlichen Ordnung in Europa: Die Systeme der europäischen zentralen Orte. Frankfurter Geographische Hefte 24 Jahrg. Frankfurt am Main.

• Christaller, Walter 1966. Central Places in Southern Germany. Englewood Cliffs, New Jersey.

Downloaded by 216.73.217.143 2026-11-04 08:39:28

• Christaller, Walter 1968b. Wie ich zu der Theorie der zentralen Orte gekommen bin. Ein Bericht, wie eine Theorie entstehen kann, und in meinem Fall entstanden ist. Geographische Zeitschrift 56: 2, s. 88–101.

• Christaller, Walter 1972. How I discovered the theory of central places: a report about the origin of central places. Man, Space and Environment. Concepts in contemporary human geography, (eds) Paul Ward English & Robert C. Mayfield. New York/ London/ Toronto, Oxford University Press, s. 601–610.

• Christophersen, Axel 2015. Performing towns. Steps towards and understanding of medieval urban communities as social practice. Archaeological Dialogues 22: 2, s. 109–132.

• Cinthio, Erik 1982. Den sydskandinaviska 1200-talsstaden – ett kontinuitets- och omlandsproblem. Bebyggelsehistorisk tidskrift 3, s. 33–40.

• Clarke, David L. 1968. Analytical Archaeology. London, Methuen.

• Clarke, Helen & Ambrosiani, Björn 1993. Vikingastäder. Höganäs, Wiken.

• Clarke, Helen & Lamm, Kristina 2017. Helgö Revisited. A new look at the excavated evidence for Helgö, central Sweden. Schleswig, Stiftung Schleswig-Holsteinische Landesmuseen Schloss Gottorf.

• Crumley, Carole L. 1979. Three Locational Models. An Epistemological Assessment for Anthropology and archaeology. Advances in Archaeological Method 2, s. 141–173.

• Elsøe Jensen, Jørgen 2010. Gensidig afhængighed – en arv fra fortiden. Danmarks middelalderbyer – et vidnesbyrd om spredningen af vestlig civilisation. Aalborg, Aalborg Universitet.

• Fabech, Charlotte 1999. Centralities in sites and landscapes. Settlement and Landscape. Proceedings of a conference in Århus, Denmark, May 4–7 1998, (eds) Charlotte Fabech & Jytte Ringtved. Jutland Archaeological Society. Højbjerg, Jutland Archaeological Society, s. 455–473.

• Fabech, Charlotte & Näsman, Ulf 2013. Ritual Landscapes and Sacred Places in the First Millenium AD in South Scandinavia. Sacred Sites and Holy Places. Exploring the Sacralization of Landscape through Time and Space, (eds) Sæbjørg Walaker Nordeide & Stefan Brink. Studies in the Early Middle Ages 11. Turnhout, Brepols, s. 53–109.

• Fabech, Charlotte & Ringtved, Jytte (red.) 1991. Samfundsorganisation og Regional Variation. Norden i romersk jernalder og folkevandringstid. Beretning fra 1. nordiske jernaldersymposium på Sandbjerg Slot 11–15 april 1989. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXVII. Højbjerg, Jysk Arkæologisk Selskab.

• Fabech, Charlotte & Ringtved, Jytte 1995. Magtens geografi i Sydskandinavien – om kulturlandskab, produktion og bebyggelsesmønster. Produksjon og samfunn. Om erverv, spesialisering og bosetning i Norden i 1. Årtusen e.Kr. Beretning fra 2. Nordiske jernaldersymposium, Granavolden Gjæstgiveri 7–10. mai 1992. (Red.) Heid Gjørstein Resi. Varia 30. Oslo, Universitetets Oldsaksamling, s. 11–37.

• Fabech, Charlotte & Ringtved, Jytte (eds), 1999. Settlement and Landscape. Proceedings of a conference in Århus, Denmark, May 4–7 1998. Højbjerg, Jutland Archaeological Society.

Downloaded by 216.73.217.143 2026-11-04 08:39:28

• Grant, Eric (ed.) 1986. Central Places, Archaeology and History. Sheffield, University of Sheffield, Department of Archaeology and Prehistory.

• Haggett, Peter 1965. Locational Analysis in Human Geography. London, Edward Arnold.

• Hansen, Gitte 2005. Bergen c 800–c 1170. The Emergence of a Town. The Bryggen Papers, Main Series 6. Bergen, Fagbokforlaget.

• Hansson, Martin 2017. Senmedeltida städer – en diskussion kring orsaker, aktörer och regional urbanitet med utgångspunkt i Småland. Växjö, Kalmar och Smålands tidigaste urbanisering. (Red.) Mats Anglert & Stefan Larsson. Stockholm, Statens historiska museer, Arkeologerna, s. 117–158.

• Harlitz, Erika 2010. Urbana system och riksbildning i Skandinavien. En studie av Lödöses uppgång och fall ca 1050–1646. Göteborg, Göteborgs universitet.

• Haselgrove, Colin 1986. Central Places in British Iron Age Studies: A Review and Some Problems. Central Places, Archaeology and History. (Ed.) Eric Grant. Sheffield, University of Sheffield, Department of Archaeology and Prehistory, s. 3–12.

• Helgesson, Bertil 2002. Järnålderns Skåne. Samhälle, centra och regioner. Acta Atchaeologica Lundensia, Series in 8°, 38. Uppåkrastudier 5. Stockholm, Almqvist & Wiksell International.

• Herf, Jeffrey 1984. Reactionary modernism. Technology, culture, and politics in Weimar and the Third Reich. Cambridge, Cambridge University Press.

• Hjermind, Jesper & Iversen, Mette & Krongaard Kristensen, Hans (red.) 1998. Viborg Søndersø 1000–1300. Byarkæologiske undersøgelser 1981 og 1984–85. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXXIV. Viborg Stiftsmuseums skriftrække 2. Højbjerg, Jysk Arkæologisk Selskab.

• Hodder, Ian & Orton, Clive 1976. Spatial Analysis in Archaeology. New studies in Archaeology. Cambridge, Cambridge University Press.

• Hohenberg, Paul M. & Lees, Lynn Hollen 1985. The Making of Urban Europe, 1000–1950. Harvard Studies in Urban History. Cambridge (Mass.), Harvard University Press (Reviderad 1995).

• Holmqvist, Wilhelm 1973. Den tidiga staden. Fornvännen 68, s. 49–51.

• Holmqvist, Wilhelm & Granath, Karl-Erik (red.) 1969. Helgö – den gåtfulla ön. Stockholm, Rabén & Sjögren.

• Hoxcer Jensen, Peter 1983. Centralstedteorien og de danske byer. Profiler i Nordisk Senmiddelalder og Renæssance. Festskrift til Poul Enemark på tresårsdagen 13. April 1983. (Red.) Svend E. Green-Pedersen m.fl. Arusia – Historiske Skrifter 3. Århus, Aarhus Universitetsforlag. S. 127–144. (Även tryckt i Land og by i middelalderen 2, 1983, s. 71–88.)

• Hägerstrand, T(orsten) 1968. Tal till Walter Christaller på Vegadagen den 24 april 1967. Ymer 1968, s. 259–261.

Downloaded by 216.73.217.143 2026-11-04 08:39:28

• Høilund Nielsen, Karen 2014. Key issues concerning 'central places'. Wealth and Complexity. Economically specialised sites in Late Iron Age Denmark (eds), Ernst Stidsing, Karen Høilund Nielsen & Reno Fiedel. East Jutland Museum Publications 1. Aarhus, East Jutland Museum, Aarhus University Press, s. 11–50.

• Iversen, Mette & Earle Robinson, David & Hjermind, Jesper & Christensen, Charlie (red.) 2005. Viborg Søndersø 1018–1300. Arkeologi og naturvidenskab i et værkstedsområde fra vikingetid. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter LII. Viborg Stiftsmuseums skriftrække 3. Højbjerg, Jysk Arkæologisk Selskab.

• Jacobson, Bengt 1958. Metod för bestämning av tätorters centralitetsgrad. Svensk Geografisk Årsbok 1958, s. 149–173.

• Jensen, Jørgen 1979. Oldtidens samfund. Tiden indtil år 800. Dansk socialhistorie 1. København, Gyldendal.

• Jensen, Jørgen 1982. The Prehistory of Denmark. London/ New York, Routledge.

• Jensen, Stig & Watt, Margrethe 1993. Handelscentre og centralpladser. Da klinger i Muld… 25 års arkæologi i Danmark. (Red.) Steen Hvass & Birger Storgaard. København/ Højbjerg, Det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab, Jysk Arkæologisk Selskab, Aarhus Universitetsforlag. (Engelsk utgåva: Digging into the past. 25 years of archaeology in Denmark. København/ Højbjerg, Det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab, Jysk Arkæologisk Selskab, Aarhus Universitetsforlag.), s. 195–201.

• Kegler, Karl 2016. Zentrale Orte. Transfer als "Normalisierung". ACME: An International E-Journal for Critical Geographies 15: 1, s. 36–80.

• Klackenberg, Henrik (otryckt manus). Omlandsproblemet. Teori, material och exempel. Städer, regioner och omland. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer, Rapport, Medeltidsstaden 74. Stockholm,

• Lamm, Kristina 1982. The character and function of the settlement. Excavations at Helgö VIII. The Ancient Monument, (eds) Agneta Lundström & Helen Clarke. Stockholm, Kungl. Vitterhets, Historie och Antikvitets Akademien, s. 1–6.

• Larsson, Lars & Hård, Birgitta (red.) 1998. Centrala Platser, Centrala Frågor. Samhällsstrukturen under Järnåldern. Uppåkrastudier 1. Acta Archaeologica Lundensia, Series in 8°, 28. Stockholm, Almqvist & Wiksell International.

• Latour, Bruno 2005. Reassembling the Social. An Introduction to Actor–Network–Theory. Oxford, Oxford University Press.

• Lihammer, Anna 2007. Bortom riksbildningen. Människor, landskap och makt i sydöstra Skandinavien. Lund Studies in Historical Archaeology 7. Lund, Lunds universitet, Institutionen för arkeologi och antikens historia.

• Lundqvist, Lars 2000. Järnålderns centra – exempel från Halland och Västergötland. Urbaniseringsprocesser i Västsverige. GOTARC Serie C. Arkeologiska Skrifter 35. Göteborg, Institutionen för arkeologi.

• Lundström, Agneta 1971. Helgö-studier 1. Frågor kring handel, hantverk och samhälle. Acta Universitatis Stockholmiensis. Studies in North-European Archaeology 2. Stockholm.

Downloaded by 216.73.217.143 2026-11-04 08:39:28

• Lundström, Agneta (ed.) 1988. Thirteen Studies on Helgö. The Museum of National Antiquities, Stockholm, Studies 7. Stockholm, Stockholms universitet.

• Mogren, Mats 2013. The First Sparks and the Far Horizons. Stirring up the Thinking on the Earliest Scandinavian Urbanization Processes – Again. Lund Archaeological Review 2012, s. 73–88.

• Mortensen, Peder & Rasmussen, Birgit M. (red.) 1988. Fra Stamme til Stat i Danmark 1. Jernalderens stammesamfund. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXII: 1. Højbjerg, Jysk Arkæologisk Selskab.

• Mortensen, Peder & Rasmussen, Birgit M. (red.) 1991. Fra Stamme til Stat i Danmark 2. Høvdingesamfund og Kongemagt. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXII: 2. Højbjerg, Jysk Arkæologisk Selskab.

• Nyborg, Ebbe 1990. Om kirketopografi og middelalderlig bydannelse. Hikuin 17, s. 7–20.

• Näsman, Ulf 1991. Det syvende århundrede – et mørkt tidsrum i ny belysning. Fra Stamme til Stat i Danmark 2. Høvdingesamfund og Kongemagt. (Red.) Peder Mortensen & Birgit M. Rasmussen. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXII: 2. Højbjerg, Jysk Arkæologisk Selskab, s. 165–178.

• Orton, Clive 1980. Mathematics in Archaeology. Collins Archaeology. London, Collins.

• Poulsen, Bjørn 1988. Land – By – Marked. To økonomiske landskaber i 1400-tallets Slesvig. Flensborg, Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

• Raja, Rubina & Sindbæk, Søren M. (eds) 2018. Urban Network Evolutions. Towards a high-definition archaeology. Aarhus, Aarhus University Press.

• Roslund, Mats 2018. Stadsbor – urbana aktörer, subjektiv interaktionism och social neurovetenskap i tidigmedeltidens Sigtuna och Nyköping. META. Historiskarkeologisk tidskrift 2018, s. 21–46.

• Rössler, M(echtild) 1989. Applied geography and area research in Nazi society: central place theory and planning, 1933–1945. Environment and Planning D: Society and Space 7: 4, s. 419–431. (Återtryck: Hitler's geographies. The Spatialities of the Third Reich, (eds) Paolo Giaccaria & Claudion Minca. Chicago/ London, The University of Chicago Press, 2016, s. 182–197).

• Schmidt Sabo, Katalin 2001. Vem behöver en by? Kyrkheddinge, struktur och strategi under tusen år. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska undersökningar Skrifter 38. Lund, Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar.

• Schmidt Sabo, Katalin & Söderberg, Bengt 2019. Byns vara eller icke vara, är det frågan? By och bebyggelse i sydvästra Skåne 400–1800 e. Kr. In Situ Archaeologica 13, s. 5–54.

• Schöller, P(eter) 1963. Der Markt als Zentralisationsphänomen. Das Grundprinzip und seine Wandlungen in Zeit und Raum. Westfälische Forschungen 15, 1962, s. 85–95.

• Service, Elman R. 1971. Primitive Social Organization. An Evolutionary Perspective. Studies in Anthropology. New York, Random House. (1. Ed. 1962)

Downloaded by 216.73.217.143 2026-11-04 08:39:28

• Service, Elman R. 1975. Origins of the State and Civilization. The Process of Cultural Evolution. New York, Norton a regional analysis.

• Sindbæk, Søren M. 2007. Network and nodel points: the emergence of towns in early Viking Age Scandinavia. Antiquity vol. 81, 311, s. 119–132.

• Skou Hansen, Astrid 2003. Centralpladser i romersk jernalder. Kuml 2003. Årbog for Jysk arkæologisk Selskab, s. 179–211.

• Smith, Carol A. 1976. Analyzing Regional Social Systems. Regional Analysis, II, Social Systems, (eds) Carol A. Smith. Studies in Anthropology. New York/ London, Academic Press, s. 3–20.

• Stenberger, Mårten 1964. Det forntida Sverige. Stockholm, Almqvist & Wiksell.

• Thun, Egon & Anglert, Mats 1984. Vä. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer, Rapport, Medeltidsstaden 57. Stockholm, Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer.

• Watt, Margrethe 1991. Sorte Muld. Høvdingesæde og kultcentrum fra Bornholms yngre jernalder. Fra Stamme til Stat i Danmark 2. Høvdingesamfund og Kongemagt. (Red.) Peder Mortensen & Birgit M. Rasmussen. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXII: 2. Højbjerg, Jysk Arkæologisk Selskab, s. 89–107.

• Wikman, Pär 2019. Kulturgeografin tar plats i välfärdsstaten. Vetenskapliga modeller och politiska reformer under efterkrigstidens första decennier. Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala Studies in Economic History 118. Uppsala, Uppsala universitet.

• Zachrisson, Torun 2004. Det heliga på Helgö och dess kosmiska referenser. Ordning mot kaos. Studier av nordisk förkristen kosmologi. (Red.) Anders Andrén, Kristina Jennbert & Catharina Raudvere. Vägar till Midgård 4. Lund, Nordic Academic Press, s. 343–388.

• Åström, Sven-Erik 1977. Anlagda städer och centralortssystem i Finland 1559–1785. Urbaniseringsprosessen i Norden 2. De anlagte steder på 1600–1700 tallet. Det XVII. nordiske historikermøte, Trondheim 1977. (Red.) Grethe Authén Blom. Oslo/ Bergen/ Tromsø, Universitetsforlaget, s. 134–181.

Hemsidor

• ArchaeoBalt – towards innovative green & blue tourism: www.facebook.com/pages/category/Society---Culture-Website/ArchaeoBalt-Towards-Innovative-Green-Blue-Tourism-2481388448572893/

• Deutsche Gesellschaft für Geographie, Ausschreibung: DVAG-Preis für Angewandte Geographie 2017: geographie.de/2017/03/24/ausschreibung-dvag-preis-fuer-angewandte-geographie-2017/

• DIME, Digitale Metaldetektorfund: www.metaldetektorfund.dk

• Svenska Akademiens Ordbok: www.saob.se

• UrbNet, Centre for Urban Network Evolutions: urbnet.au.dk

Downloaded by 216.73.217.143 2026-11-04 08:39:28

Publicering i META, Historiskarkeologisk tidskrift

Artikelförslag och intresseanmälningar kan skickas när som helst under året till **redaktion@histark.se**, med en kort redogörelse för tema, innehåll, uppskattad längd och antal bilder. Redaktionen meddelar därefter om artikelidén är lämplig för publicering i META.

Manusanvisningar
Manuskript (word-fil) skickas i enlighet med tidskriftens författaranvisningar till redaktionen, **redaktion@histark.se**, senast 1 februari för publicering i årets utgåva.

Texten ska skrivas på svenska, norska, danska eller engelska, vara korrekturläst, språkligt genomarbetad och tryckfärdig.

Tidskriften trycks i svartvitt. Alla bilder ska därför vara utformade/utvalda med hänsyn till detta för att bli tydliga i tryck. Det är möjligt att ha färgbilder i pdf-utgåvan.

Digitalt korrektur efter layout ges mot begäran. Författarna ansvarar själva för att inhämta publiceringstillstånd i de fall sådant krävs.

Varje artikel ska vara försedd med ett kort abstract, max 200 ord, inklusive titel på engelska.

Bifoga kontaktuppgifter (för att vi ska kunna kontakta dig) samt författaruppgifter (namn, titel/befattning, institution, e-postadress – dessa uppgifter kommer att tryckas i tidskriften).

Utförlig information, inklusive anvisningar för referenser och bildformat hittar du på:
http://www.histark.se/pages/forfattaranvisningar

Granskning
Tidskriften tillämpar *single-blind peer-review*-förfarande där artikelmanus granskas av minst två läsare. Artiklarna kommenteras anonymt av en eller flera medlemmar ur redaktionskommittén och/eller externa granskare i dialog med artikelförfattaren före eventuell tryckning.

Redaktionskommitténs medlemmar, inklusive eventuellt externa granskare, utses av redaktören inför varje nummer och väljs bland sakkunniga och framstående arkeologer, verksamma inom det område som artiklarna behandlar.

Författarna ansvarar själva för innehållet i sina artiklar. Redaktionen förbehåller sig rätten att göra ett urval bland insända bidrag även efter granskning.

Tryck och publicering
Tidskriften distribueras i samband med föreningens årsmöten vilka normalt infaller under maj–juni. Artikelförfattare erhåller två tryckta exemplar av tidskriften. Tidskriften tillämpar så kallad grön *open-access*. Artiklarna är under embargo i sex månader, varefter de är fritt tillgängliga online. Länk till ett digitalt särtryck förmedlas till författarna efter publicering. Samtliga artiklar i original arkiveras genomtidskriften och finns digitalt tillgängliga via **http://histark.se**.

Downloaded by 216.73.217.143 2026-11-04 08:39:28

HISTORISKARKEOLOGISK TIDSKRIFT

Downloaded by 216.73.217.143 2026-11-04 08:39:28